

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.4):614.84(497.4Ljubljana)"1774"

Prejeto: 5. 11. 2024

Vélika požara v Ljubljani leta 1774

VANJA RUPNIK

diplomirana zgodovinarica in magistrica arhivistike in dokumentologije, arhivistka
Arhiv Republike Slovenije, Poljanska cesta 40, SI-1102 Ljubljana
e-pošta: vanja.rupnik@gov.si

Izveček

Leta 1774 sta Ljubljano v razmiku enega meseca prizadela kar dva velika požara. Prvi je izbruhnil konec junija v Krakovem in se razširil preko Ljubljane v obzidani del mesta, drugi konec julija na drugi strani, v Šentpeterskem predmestju. Skorajda neobvladljivi nesreči sta pokazali pomanjkljivosti v požarni varnosti mesta in skušali potrpljenje cesarice Marije Terezije, ki je vse od začetka svojih obsežnih reform opozarjala na upoštevanje požarnih ukrepov ter zaostrovala požarno in gradbeno zakonodajo. Napredek k dvigu protipožarne ozaveščenosti med prebivalci in bolj konsistentnemu upoštevanju veljavnih požarnih redov se je pokazal šele v 19. stoletju z oblikovanjem stalnih skupin, ki so podnevi in ponoči bdele nad mestom ter se zbrale v organizirani akciji za gašenje požara.

Abstract

THE GREAT FIRES OF LJUBLJANA IN 1774

In 1774, Ljubljana was hit by two major fires within a month of each other. The first broke out in late June in Krakovo and spread into the walled area of the city across the Ljubljanica River. The second one started in late July in the Šentpetersko predmestje, on the opposite side of the river. The two nearly unmanageable catastrophes exposed the city's fire safety flaws and tried the endurance of Empress Maria Theresa, who had been stressing the importance of following fire safety protocols and strengthening fire and building regulations since the start of her extensive reforms. Only in the 19th century, with the establishment of permanent organisations that patrolled the city day and night and assembled in a coordinated firefighting operation, was there a noticeable improvement in people's awareness of fire hazards and more regular adherence to applicable fire regulations.

Ključne besede:

požar, požarna varnost, požarna škoda, gasilstvo, jezuitski kolegij

Key-words:

fire, fire safety, fire damage, firefighting, Jesuit College

Uvod

Požarna varnost in obnova po požaru sta bili vsaj v zgodnejših obdobjih izključno v pristojnosti mesta. Državne oblasti temu niso namenile posebne pozornosti, zato je požarne rede izdajalo vsako mesto zase in bilo primorano samostojno organizirati protipožarno službo. V prispevku bomo skušali prikazati, kako se je požarna zakonodaja oblikovala in preseгла lokalni značaj, ter pretehali njene daljnosežne posledice. Proces se je sicer začel s cesarjem Karlom VI., ki je leta 1722 izdal prvi naddeželni požarni red, vendar je nato cesarica Marija Terezija v sklopu svojih reform začela bolj regulirati to področje. V raziskavo smo pritegnili različne vire, v prvi vrsti kronike in monografije o zgodovini mesta Ljubljane,¹ spise mestne registrature in deželni oblasti. S preučitvijo do sedaj prezrtega gradiva Reprezentance in komore ter Deželnega glavarstva za Kranjsko, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, bomo skušali orisati prizadevanje državnih oblasti k večjemu nadzoru nad gradnjami in za izboljšanje splošne požarne varnosti. Tako je od sredine 18. stoletja mogoče opaziti prehajanje organizacije požarne varnosti, a predvsem popožarne obnove, iz mestne pristojnosti v roke okrožnih uradov, od tam pa do določene mere še naprej vse do državnih oblasti na Dunaju.

O požarni varnosti (in nevarnosti) v mestu

Pred 250 leti je Ljubljano zadela strašna nesreča. Mesto sta v razmiku enega meseca upepelila dva velika požara. Prvi je izbruhnil konec junija v Krakovskem predmestju in zaradi močnega vetra preskočil Ljubljano ter uničil še dobršen del Starega trga. Drugi požar je konec julija vzniknil v Šentpeterskem predmestju in prav tako za seboj pustil veliko razdejanje.

Požari so bili v mestu pogosta nadloga, v kronikah in poročilih zasledimo vsaj enega ali dva na leto.² Vzrok požarov je bila največkrat človeška neprevidnost ali malomarnost. Tako lahko beremo v poročilu ljubljanskega mestnega sveta, da je 22. marca 1751 v hiši sodarja Janeza Zvoljenika v Hrenovi ulici neprevidna dekla prižigala ogenj in se je vnel dimnik.³ 3. februarja 1752 je v Babnikovi hiši na Žabjem trgu (danes Žabjek) nastanjeni vojak pustil prižgano svečo ob postelji ali je celo kadil in kasneje so se iz isker vnele srajce in postelja.⁴ Tudi za požar 1. aprila 1753 v krčmi v Nemški (danes Križevniški) ulici poročajo, da je bila kriva opita lastnica, ki je neprevidno ravnala z lanterno, potem ko je ponoči obiskala stranišče.⁵

Vsaj enkrat na stoletje je mesto prizadel večji požar. Valvasor omenja najzgodnejši požar v Ljubljani leta 1361. Izbruhnil je v hiši vicedoma Siegfrieda Galla poleg cerkve sv. Nikolaja in uničil znaten del mesta. Desetletje kasneje, leta 1371, so pogoreli vsi trije trgi skupaj z mestno hišo in v njej shranjenimi listinami. Veliki požar je omenjen leta 1382, ko je bila Ljubljana skoraj popolnoma uničena od spodnjih do zgornjih vrat, tudi špitalska cerkev, sv. Nikolaj in minoritski samostan. Zatem se zdi, da je več kot stoletje Ljubljana uživala brezskrben ognjevaren mir, saj se naslednji požar omenja šele leta 1493, ko je

¹ Tukaj smo se predvsem oprli na opise Janeza Vajkarda Valvasorja v IX. knjigi njegove *Slave vojvodine Kranjske*, predvsem strani 709–730, ki govorijo o Ljubljani. Dalje bi omenili dela Vladislava Fabjančiča, Ivana Vrhovca in Josipa Mala, ki so črpali iz gradiva ljubljanskega mestnega arhiva. Primarni vir so jim bili zapisniki mestnega sveta in spisi stare mestne registrature.

² Glej SI_ZAL_LJU/0488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige št. 1–123 in SI_ZAL_LJU/0489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, Reg. I, fasc. 2–3.

³ SI AS 7, šk. 20, Vol. 1, fol. 94, Poročilo magistrata, 23. 3. 1751.

⁴ Prav tam, fol. 121, Poročilo magistrata, 4. 2. 1752.

⁵ Prav tam, fol. 152, Poročilo magistrata, 2. 4. 1753.

pogorelo od Čevljarskega mostu do sv. Nikolaja. Požar je terjal tudi 19 žrtev.⁶ Ta požar omenja deželni glavar Viljem Turjaški v pismu kralju, poznejšemu cesarju Maksimilijanu, v katerem ga prosi za pomoč za izgradnjo hiš, sicer se bodo morali ubogi meščani izseliti.⁷ Veliki požar je v mestnih kronikah zabeležen leta 1524. Upepeljen je bil Novi trg vse do Nemških vrat. Žrtev plamenov sta postali deželna hiša skupaj z dragocenim arhivom in cesarska orožarna.⁸ Ni se še izteklo stoletje, ko je leta 1583 Novi trg zopet prizadela ognjena nesreča. Ogenj je izbruhnil ob sedmi uri zjutraj v hiši Mihaela Panteleona (danes Salendrova 6) in upepelil hiše na Križevniški ulici in križniško cerkev ter se razbohotil vse do križarske pristave v Krakovem. O velikem požaru govori Valvasor leta 1603. Izbruhnil je v hiši kovača Dorna in uničil 53 hiš v Šentpeterskem predmestju. Septembra 1660 je požar na Starem trgu upepelil 15 hiš. Na mestu požara so kasneje postavili cerkev sv. Florijana, zavetnika pred požari. V predmestju Ljubljane je zopet zagorelo leta 1676. Ogenj je izbruhnil v hiši kovača pred Špitalskimi vrati in uničil več kot 30 hiš.⁹ Eden izmed večjih požarov se je zgodil v noči z 31. julija na 1. avgust 1767. Izbruhnil je v hiši klobučarja Pitoniča in poškodoval več kot 70 hiš na Starem trgu, v Rožni in Hrenovi ulici. Škoda je bila ocenjena na 82.293 goldinarjev.¹⁰

Širjenju požarov od hiše do hiše je botroval način gradnje. Ta se kljub stalni požarni ogroženosti in pogostim nesrečam ni kaj dosti spreminjal. Ko je bil požar pogašen in neposredna nevarnost mimo, so meščani radi kaj hitro pozabili na nesrečni dogodek ter se vrnili k starim navadam in brezbriznosti. Ob velikem požaru leta 1524 je mestni svet prepovedal gradnjo lesenih hiš v mestu in nastavil stalne mestne straže, ki so ponoči budno bdele nad mestom in ob prvem sumu na požar začele bobnati ali udarjati na zvon. Iz vrst mestnih svetnikov so imenovali po dva dimniška oglednika, ki sta imela nalogo pregledovati dimnike in opozarjati lastnike na neprimerno gradnjo.¹¹ V času požarov leta 1774 so bile hiše v mestu res povečini že zidane, vendar stisnjene druga ob drugo med reko in grajski grič, v oklepju mestnega obzidja, ki že dolgo ni več služilo svojemu namenu in je zaradi svojega razpadajočega stanja predstavljalo svojevrstno nevarnost. Ob zidovih je stala vrsta lesenih lop, skednjev, gankov, ob hišah so ležale kopice slame in drv ter druge vnetljive snovi,¹² breg Ljubljance je bil poln raznovrstnega šodra, mimo katerega se je dalo le stežka hoditi.

V predmestjih Ljubljane so se na požarne predpise požvižgali še bolj. Tam je živel predvsem revnejši sloj ribičev, obrtnikov in delavcev, ki si zidanih hiš niti niso mogli privoščiti. Pri gradnji in obnovi je bila lesena ali skodelna streha pač cenejša od opečnate. Obrtne delavnice so brez občutka za varnost delale pri odprtem ognju, pri čemer so poleg ležali les, kupi slame in druge vnetljive snovi.

Požarna varnost in organizacija gašenja požarov sta bili izključno v pristojnosti mesta. Sprva so ponoči stražile posamezne hiše, vendar so po velikem požaru leta 1524 v Ljubljani postavili prve mestne čuvaje, ki so ob sumljivem dimu zabobnali ali potrkali na zvon in izobesili zastavo v smeri ognja, ponoči baklo. H gašenju so bili poklicani vsi prebivalci mesta. Gasilne pripomočke so imeli shranjene v požarnih lopah (*Feuerzeughaus*) pri mestni hiši, v kruharni in čez Ljubljano pri vicedomovi hiši¹³ ter tudi v Hrenovi in Rožni ulici.

Mestni svet v sestavi župana, sodnika in svetnikov je imel ob požaru nalogo organizirati vse dejavnosti za gašenje in razdeljevati naloge med posamezne

⁶ Valvasor: *Die Ehre*, str. 710–712.

⁷ Böhmer: *Regesta Imperii*, št. 2751.

⁸ Fabjančič: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 2. zv., str. 68.

⁹ Valvasor: *Die Ehre*, str. 717–725.

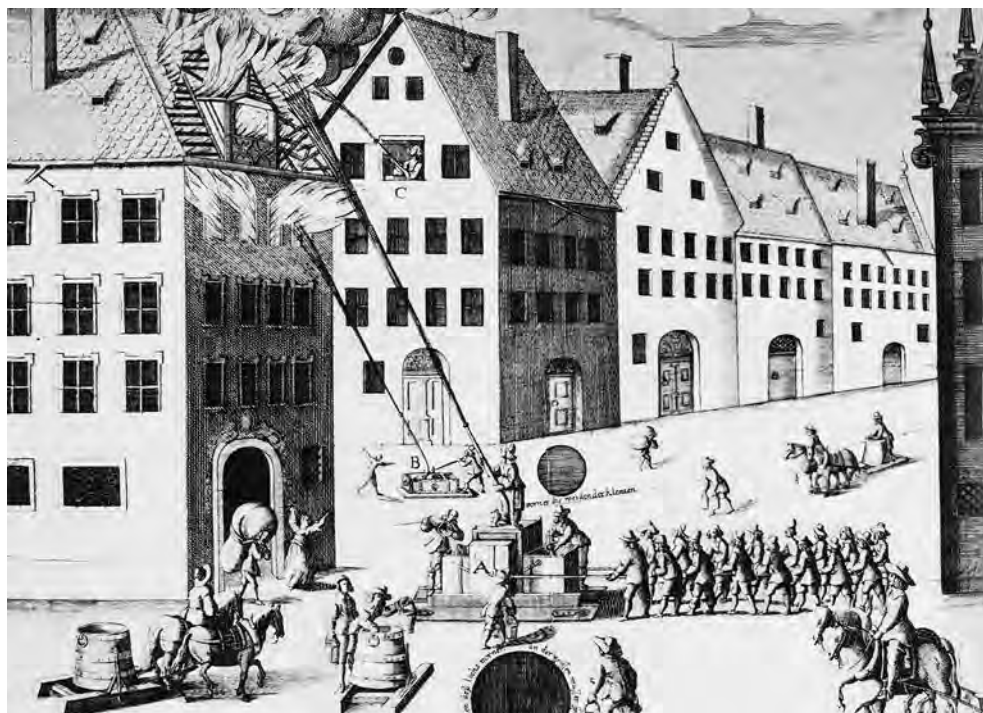
¹⁰ SI AS 7, šk. 20, Vol. 2, Poročilo kranjskega deželnega glavarstva cesarici, 8. 1. 1768.

¹¹ Božič: *Gasilstvo*, str. 6.

¹² Mal: *Stara Ljubljana*, str. 135–144.

¹³ Prav tam.

skupine prebivalcev. Zborno mesto je bilo pred mestno hišo, nato so odhiteli do požarnih lop po gasilne naprave in druge pripomočke, medtem ko so vozniki že peljali sode z vodo na mesto požara. Vendar se je mnogokrat izkazalo, da je bila zaradi vsesplošne panike množica neobvladljiva in ljudje so zmedeno tekali sem ter tja ter se hoteli umakniti od neposredne nevarnosti. Strah se je meščanom zalezal v kosti še posebej takrat, ko se je ogenj približal smodnišnici na ljubljanskem gradu.

*Gašenje požara z ročno brizgalno, 17. stoletje
(Vir: Wikipedia)*

Požarni redi

Prvi požarni red Ljubljane so sestavili leta 1676.¹⁴ Deloma je verjetno njegovemu nastanku botroval leto poprej izdan dunajski in je tudi povčini posnet po njem. Spodbudo za njegov nastanek lahko iščemo še v svežem spominu na požar leta 1660 in nedavni marčevski požar leta 1676. Kot nam pove že naslov *Red in naredba, kako naj se pri knežjem glavnem mestu Ljubljani ob nastali požarni stiski v tem ali onem postopa (Ordnung und Anstalt, wie man sich bey dieser fürst. Hauptstatt Laybach in begebender Feüersnoth [...] in ainem vnd andern verhalten solle)*, red določa vloge posameznikov in skupin ob izbruhu požara. Kot prvi se morajo na mestu požara pojaviti župan in svetniki, ki razdelijo in usmerijo posamezne skupine meščanov. Mestna vrata se zapahnejo in nanje postavi 10 do 15 oboroženih mož, ki skrbijo za varnost ljudi in lastnine, saj se lahko zgodi, da v zmedi hoče kakšen nepridiprav izkoristiti priložnost in kaj odtujiti. Obrtniki in njihovi pomočniki pohitijo do požarnih lop, vzamejo kljuke, lestve in škafe ter jih odnesejo do požara. Lestve prevzamejo dimnikarji, zidarji, kamnoseki in tesarji, ki so vajeni višine. Kovači, ključavničarji, kovinarji, bakrarji, nožarji, ki lažje prenašajo ogenj, primejo kljuke in druge pripomočke. Ostali primejo vedra in čebre z vodo ter pomagajo gasiti. Na strehe sosednjih hiš razprostrejo štiri ve-

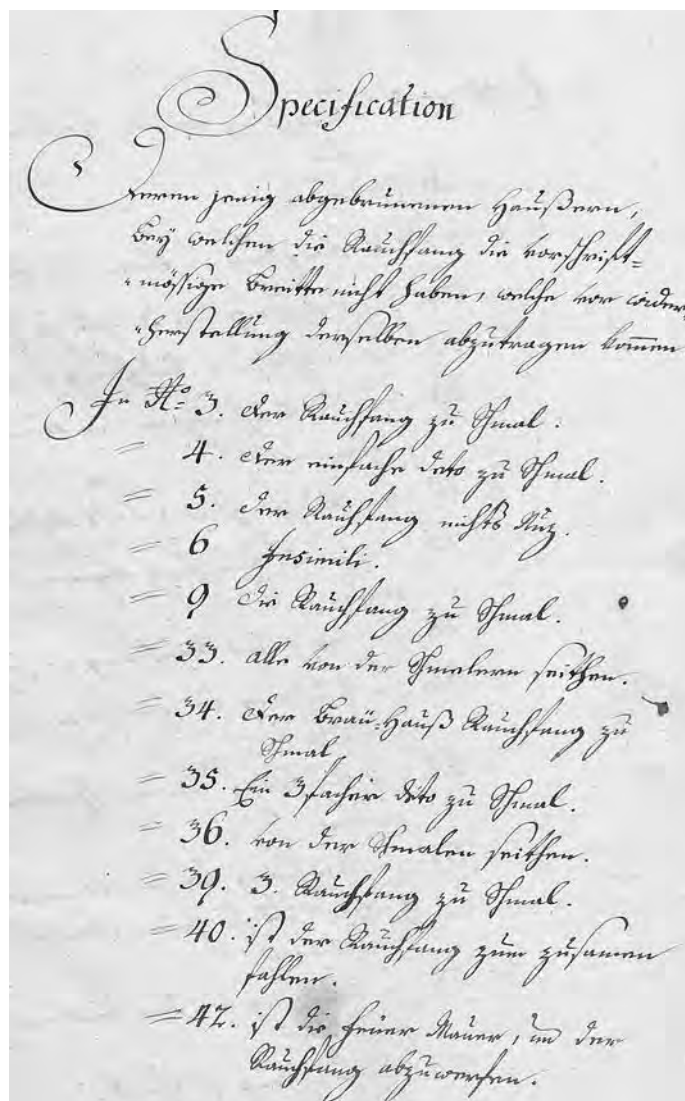
¹⁴ SI AS 730, f. 145, Požarni red mesta Ljubljane, 1676.

like kose platna, ki jih znova in znova močijo, da se ne vnamejo. Vozniki pripeljejo velike požarne črpalke in štiri sode polne vode. Pri tem se najhitrejši nagradijo s cekini iz mestne blagajne.

Požarni red pripisuje veliko vlogo za vzdrževanje požarne varnosti mestnemu sodniku. Ta je moral na primer opravljati vizitacijo dimnikov, kaznovati tiste, ki niso imeli ustreznih, in pozivati hišne gospodarje, predvsem tiste na Starem trgu, v Hrenovi in Rožni ulici, naj imajo pri svojih hišah in delavnicah vedno pripravljeno posodo z vodo. Pred hišami niso smeli imeti več kot dva voza sena.

Vizitacijo dimnikov so morali izvajati štirikrat letno (*alle Quatember*, na vsake kvatre).¹⁵ Iz poročil, ki so jih pošiljali okrožnemu glavarju, je razvidno, da nekatere hiše sploh niso imele izdelanih dimnikov, so bili ti preozki ali prenizki. Od 77 poškodovanih ali uničenih hiš ob junijskem požaru leta 1774 jih 33 ni premoglo ustreznih dimnikov.¹⁶ Deželno glavarstvo je pozvalo magistrat, naj nemudoma opravi inšpekcijo dimnikov v vsem mestu.¹⁷ Hkrati so ugotavljali, da je območje okoli smodniškega stolpa prepredeno z lesenimi ganki, ki se naslanjajo na mestni zid in predstavljajo požarno nevarnost. Dvorno pisarno so prosili za dovoljenje, da se porušijo s pomočjo vojakov. Vendar ker je medtem cesarica Marija Terezija že prejela poročilo vojaške komande, da v Ljubljani ne upoštevajo nikakršnega požarnega reda in da je večina gasilnih naprav pokvarjenih ali nedelujočih, je deželno glavarstvo najprej močno okarala, vendar je nato le pokazala vladarsko milost in dovolila, da nevarna dela pri podiranju stavb in zaščiti območja okoli smodniškega stolpa prevzame vojska.¹⁸

Leta 1722 je izšel požarni red za Gradec in notranjeavstrijske dežele,¹⁹ po katerem naj bi se ravnali tudi v Ljubljani. Predstavljal je velik napredek z vidika uzakonjenja določenih ukrepov pri požarih. Poleg ravnanja v primeru požara je imel ta red tudi že določila o načinu gradnje dimnikov, ognjišč in materialih za pokrivanje streh (lesene naj se nadomeščajo z opečnatimi), o dimnikarjih in ukrepih za zmanjšanje nevarnosti

Specifikacija neustreznih dimnikov, julij 1774
(Vir: SI AS 7, šk. 21)

¹⁵ Kvatre so po cerkvenem koledarju štirje postni tedni ob menjavi letnih časov.

¹⁶ SI AS 7, šk. 21, Vol. 3, Specifikacija neustreznih dimnikov, s. d. [prejeta 8. 7. 1774].

¹⁷ Prav tam, Poziv deželnega glavarstva magistratu, 8. 7. 1774.

¹⁸ Prav tam, Dopis dvorne pisarne, 30. julija 1774 [prejet 17. 8. 1774].

¹⁹ SI AS 730, f. 144, Požarni red Karla VI. za vojvodino Štajersko in druge notranjeavstrijske dežele, 1722.

požara, predvsem pri obrtnikih, ki delajo z ognjem (kot so kovači, svečarji, pivovarji ali milarji) ali proizvajajo nevarne snovi. Veliko pozornosti so namenili sestavi vizitacijske komisije (prej je to delo opravljala mestni sodnik), številčnosti in lokaciji gasilnih naprav ter nalogam mestnega sveta in meščanov ob izbruhu požara.

Leta 1749 so se začele priprave za požarni red dežele Kranjske na podlagi štajerskega požarnega reda iz leta 1722.²⁰ Deželno glavarstvo za Kranjsko je pozvalo ljubljanski magistrat, naj poda pripombe k osnutku nastajajočega požarnega reda. Mestni svet je v pismu z dne 18. avgusta 1749 izrazil pomislek, da so prilagoditve na stavbah, ki jih zahteva požarni red, prezahtevne, poleg tega se je stanje s strelami izboljšalo, potem ko je bilo uvedeno streljanje v oblake. Opozorili so, da obstaja že požarni red za Štajersko iz leta 1722, ki so ga tudi javno objavili in so vsi dobro poučeni o požarni varnosti.²¹ Da bi podkrepil svoje nezadovoljstvo in nestrinjanje z osnutkom novega požarnega reda, je magistrat v naslednjem pismu na deželno glavarstvo sestavil poročilo o organizaciji ob požaru v mestu. Oblikovane imajo skupine meščanov, ki imajo določene zadolžitve ob požaru in na vsake toliko časa organizirajo požarne vaje. Vaj se mora udeležiti 14 zidarjev ali polirjev in 31 njihovih pomočnikov, devet konjarjev, šest tesarjev in 37 njihovih pomočnikov, 30 furmanov, dva opekarja in 17 njihovih hlapcev, dva pristaniška delavca, sedem sodarjev in 16 merilcev soli. Ob požaru so zadolžitve razdeljene tako: 14 furmanov pripelje eno črpalko in dva od njih posodo z vodo, nato pristopi 16 merilcev soli in osem od njih jih vliva vodo iz čebrov v črpalko (vodo poprej nosijo od posode do njih sluge), ostalih osem dela pri črpalki; drugi dve črpalke pripelje 16 furmanov in se zvrstijo ob njej kot zgoraj merilci soli; dalje sodarji in konjarji vzamejo tri velike kljuge pri mestni hiši in jih prinesejo na mesto požara; 12 tesarskih pomočnikov izpred mestne hiše in špitalskih vrat prinese lestve; še 10 tesarskih pomočnikov prinese lestve iz požarne lope in male kljuge; opekarji s svojimi hlapci prinesejo 32 veder iz mestne hiše in z njimi zajemajo vodo iz velike posode ter gasijo požar; vsi tesarji skupaj nato s kljukami v rokah čakajo na ukaz in nato s kljukami porušijo nevarne strehe.²²

Po velikem požaru v gospostvu Ledec na Češkem leta 1753, pri gašenju katerega je pomagala tudi tam nastanjena vojska, je cesarica tudi za druge dežele dovolila uporabo vojakov za pomoč ob požaru in vojakom pritiče za to tudi posebno plačilo iz vojne blagajne.²³

Vladarica se je že dolgo zavedala in opozarjala, da težavo pri požarih po vseh deželah predstavlja poleg nepazljivost tudi pomanjkanje gasilnih naprav in orodij. Zato je z resolucijo iz junija 1755 naročila policiji, da te naprave redno pregleduje in jih servisira oziroma popolnjuje. Dalje je naročila, da se mora upoštevati deželni požarni red, da morajo osebe, ki so zadolžene za gašenje, vsaj enkrat mesečno na praznik imeti požarne vaje, dve osebi notranjega mestnega sveta naj se imenujeta za požarno komisijo, medtem ko morajo okrožni komisarji na vsake toliko časa pripraviti poročilo o stanju gasilnih naprav.²⁴

Magistrat se je po začetni trmoglavosti le počasi omehčal zahtevam dvorne pisarne in 4. marca 1763 – po zadnjih dveh požarih tistega leta v mesecu februarju – na seji razpravljal o izboljšanju organizacije gašenja in sklenil, da se morata na mestu požara vedno pojaviti dva tesarja, vsak meščan mora iz požarnih lop prinesiti kljuko in lestev (ti pripomočki se nahajajo v kruharni, v Rožni ulici, na zidu jezuitskega kolegija, v požarni lopi na Starem trgu, pri Špitalskih

²⁰ SI AS 7, šk. 20, Vol. 1, fol. 46–47, Poziv dvorne pisarne, 2. 5. 1749.

²¹ Prav tam, fol. 65–68, Poročilo ljubljanskega magistrata, 18. 8. 1749.

²² Prav tam, fol. 77–79, Poročilo ljubljanskega magistrata s prilogama A in B, 9. 9. 1749.

²³ Prav tam, fol. 167–169, Izvleček iz dvorne resolucije, Dunaj, 24. 9. 1753.

²⁴ Prav tam, fol. 186–189, Dvorna resolucija, 26. 6. 1755.

vratih in na Vicedomskih vratih), vse sumljive osebe in berače, ki so lahko morebitni požigalci, je treba poloviti in jih strpati v ječo, na skednjih in hlevih, v katerih se hranita slama in seno, ki nimajo polken, se odredi, naj se te namestijo, prepove se kurjenje ponoči (za razne peke), tisti meščani, ki morajo imeti pred svojo hišo polne sode vode, jih morajo redno polniti.²⁵

Intenzivneje je cesarica začela tudi pritiskati za uveljavitev novega požarnega reda, saj se je zdelo, da še vedno vladata velika lahkomiselnost in neprevidnost, pri čemer se ob požarih številni izogibajo svojih dolžnosti. Cesaričino vztrajno pozivanje k ureditvi in izboljšanju požarne varnosti se je le izplačala in 18. decembra 1772 je deželno glavarstvo za Kranjsko pripravilo prilagojen štajerski požarni red za deželo Kranjsko,²⁶ ki je bil v obliki patenta izdan 19. februarja 1773. V triintridesetih členih je red določal gradnjo kurišč in dimnikov; prva morajo biti obzidana, oddaljena od kakršnega koli lesa in ne postavljena preblizu pod dimnik; dimniki morajo biti prav tako pozidani, zadosti široki in segati vsaj tri čevlje nad streho. V hišah, kjer se je potreben močan ogenj, je obvezno vsaj enkrat na mesec opraviti čiščenje dimnikov, pri ostalih na dva meseca. Kolikor je mogoče, se lesene strehe nadomeščajo z opečnatimi, na njih se dogradi požarni zidec, medtem ko naj bodo tla v hišah tlakovana. Tiste hiše, ki imajo pod svojimi nadstreški prazne sode, naj imajo te napolnjene z vodo. Šesti člen govori o previdnostnih ukrepih, kot so pospravljanje pepela iz kurišč, uporaba lantern namesto sveč in prepoved kajenja v sobah; kršitelje čaka trimesečna ječa. Samostani in druge duhovne stavbe naj imajo vedno pripravljene posode z vodo v bližini dimnikov. V mestu so prepovedani seniki, pri čemer vsaka hiša lahko pripelje k hiši največ en voz sena in en voz slame; te mora spraviti v obokan in zaščiten prostor. Podobno velja za drva; pred hišami imajo lahko največ 10 sežnjev, samostani 20. Obrtniki, ki izdelujejo izdelke iz lesa ali pri svojem delu uporabljajo ogenj, morajo zaloge lesa porabiti v 14 dneh, sicer jim grozi ječa. Prepovedani so vsako streljanje, spuščanje raket in kurjenje kresov v mestu. Obrtniki, ki delajo z vnetljivimi snovmi, kot so smodnik, žveplo ali smola, morajo biti pri svojem delu skrajno previdni, pri čemer morajo snovi imeti pospravljene na varnem kraju. Vse hiše v mestu morajo imeti pod svojo streho vsaj dve vedri, dve ročni črpalki, eno lestev, eno lopato, en kramp in eno motiko; magistrat mora imeti pospravljene velike črpalke, velike posode za vodo, velike lestve in kljuge za podiranje streh; zaželeno je, da imajo velike gasilne pripomočke tudi samostani, kolegiji in seminarji. Ob izbruhu ognja mora tisti, ki ga je prvi opazil, zavpiti ali narediti veliko hrupa ter opozoriti četrtno mojstre; če tega ne stori, ga čaka kazen ali ječa. Mestni stražar mora v primeru, da opazi ogenj, zabobnati in prav tako obvestiti četrtnega mojstra. V bližnjih cerkvah in na gradu naj zazvoni zvon. Ob opozorilu na požar morajo vse hiše v nočnem času na vhode obesiti lanterne, da ljudje, ki hitijo na pomoč, vidijo, kje hodijo; če hišni gospodarji tega ne storijo, jih čaka kazen treh dukatov. V izogib nemirom in zmedi mora župan ali sodnik vzdrževati mir z oboroženimi stražami, sestavljenimi iz krojačev ali drugih cehovskih pripadnikov, da zaščitijo lastnino meščanov. Kazen enega dukata doleti stražarja na mestnih vratih ali tistega, ki je zadolžen za gašenje, če zapusti svoje mesto. Uradniki morajo v javnih in mestnih poslopih zaščititi arhiv in spise, tako da jih prenesejo v obokan prostor. Določeni meščani imajo nalogo, da na mesto požara prinesejo gasilne pripomočke, prav tako prihitijo na pomoč vsi tisti cehovski mojstri in vajenci, ki delajo z ognjem. Dnevni delavci, sodarji in hlapci, ki dobro prenašajo iskre, naj sosednje strehe prekrijejo z namočenimi rjuhami. Vsi, ki imajo konje, naj te posodijo za vožnjo vozov z vodo. Dva izmed mestnih svetnikov imata nalogo, da prebivalce opremita z vedri in jih postavita

²⁵ Prav tam, brez fol., Izvleček iz zapisnika seje ljubljanskega mestnega sveta, s.d. [marec 1763].

²⁶ Prav tam, brez fol., Osnutek požarnega reda za deželo Kranjsko, 18. 12. 1772.

v vrsto ter da bdita nad tekočim polnjenjem črpalk. V bližini požara mora biti vedno tudi mestni ranocelnik, da lahko oskrbi vse poškodbe; zdravila in drugi zdravstveni pripomočki se zagotovijo iz mestne kazenske blagajne. Po zatrtju požara morajo na mestu ostati zidarji, mizarji in dimnikar, in sicer zaradi nevarnosti ponovnega vžiga. Črpalke, posode in vedra se morajo postaviti nazaj na svoje mesto. Tisti, ki na mesto požara prvi pripeljejo črpalke in posode z vodo, se nagradijo iz mestne kazenske blagajne. Četrtni mojstri ali – če obstaja – požarna komisija morajo vsake dva meseca z vključitvijo dimnikarjev, zidarjev in tesarjev, opraviti vizitacijo dimnikov, pregledati, ali imajo hiše pod svojo streho vedra, posode z vodo, ali so tla tlakovana ali če so nasploh odstranili vse požarno nevarne snovi. Kdor do drugega obiska požarne komisije ne uredi nepravilnosti, mora plačati kazen.²⁷

Popravljen in dopolnjen požarni red je izšel leta 1792,²⁸ medtem ko so leta 1825 izdali prvi požarni red v slovenščini z naslovom *Ognj gasitni navód ali naredbanje ognj gasiti*. Poleg ponovljenih previdnostnih ukrepov za zaščito pred požarom in določil glede gradnje dimnikov in zidov je slednji že predvideval ustanovitev posebnih gasilskih skupin, ki je imela vsaka svoje zadolžitve pri zagotavljanju požarne varnosti in ob izbruhu požara. Kasneje so na podlagi požarnega reda iz leta 1825 posamezna mesta v slovenskih deželah izdala za svoje potrebe prilagojene požarne rede.²⁹

Požar v Krakovskem predmestju in na Starem trgu

Na vroč poletni dan, 28. junija 1774, je v Krakovskem nekje po četrti uri popoldne izbruhnil požar, ki se je zaradi močnega vetra razširil preko Ljubljaniče in na Starem trgu požiral hiše pred seboj. Ogenj je divjal še celo noč in končno se je nekoliko umiril, ko je nebo ponoči postreglo z manjšim nalivom. Na pomoč so priskočili vojaki Butlerjevega regimenta,³⁰ ki so bili ravno takrat na poti v svoj lager v Lipnici, in s skupnimi močmi so ogenj do naslednjega jutra zajezili, čeprav se je na nekaterih mestih vžigalo in tlelo še tri dni po tem.

Okrožno glavarstvo je po ogledu stanja sestavilo prvo poročilo. Spisal ga je grof Hubert Barbo-Waxenstein kot adjunkt okrožnega glavarstva in požarni komisar ter ga 30. junija poslal deželnemu glavarju, ta ga je posredoval naprej na dunajski dvor. V poročilu beremo, da je pogorelo vseh 51 hiš v Krakovem, še 57 v mestu, 12 delno, medtem ko so pri osmih morali zaradi poškodovanosti podreti strehe. Skupaj je bilo uničenih ali poškodovanih 128 hiš. Poleg meščanskih hiš so pogoreli tudi jezuitski kolegij s cerkvijo in seminarjem, Gruberjev novo izgrajen mehanični muzej (*Museum Mechanicum*), še dve cerkvi (sv. Florijan in sv. Rozalija) in del grajskega kompleksa.³¹

Okrožni glavar dalje poroča, da so ljudje zaradi strahu pred nevarnostjo, ki jo je predstavljal smodniški stolp, raje svoje moči namenili reševanju svoje lastnine in begu kot gašenju požara. To je mogoče pripisati tudi dejstvu, da je bilo na voljo malo delujočih gasilnih naprav. V požaru je bilo sedem oseb poškodovanih. Okrožni glavar je zato prosil deželno oblast, naj posreduje pri državnih oblasteh, da se zbere majhen prispevek po dednih deželah za oškodovance in

²⁷ SI AS 7, šk. 308, Patenti za leto 1773.

²⁸ Božič, *Gasilstvo*, str. 9.

²⁹ Prav tam, str. 16–21.

³⁰ Gre za 43. pehotni polk, ki ga je med 1768 in 1775 vodil feldmaršalporočnik baron Ludwig Butler (1709–1775). Glej: Liste der Infanterieregimenter der kaiserlich-habsburgischen Armee der Frühen Neuzeit: https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Infanterieregimenter_der_kaiserlich-habsburgischen_Armee_der_Fr%C3%BChen_Neuzeit (dostop: 5. 12. 2024).

³¹ SI AS 7, šk. 21, Vol. 3, Poročilo okrožnega glavarstva, 30. 6. 1774.

predvsem za nabavo prepotrebnih gasilnih črpalk. Od magistrata naj se zahteva, da pripravi natančen popis oškodovancev in škode.

Deželno glavarstvo je takoj ukrepalo in že naslednji dan pozvalo magistrat, naj pripravi poročilo o stanju gasilnih naprav. Obveščeno je bilo namreč, da je večji del gasilnih naprav pod magistratno jurisdikcijo bodisi nedelujočih bodisi so te bile odtujene ali prodane.³² Županovo poročilo je prispelo 15. julija in iz njega je razvidno, da je imelo mesto Ljubljana v gasilskem skladišču na Starem trgu in v mestni hiši pet velikih brizgaln, 15 velikih kljuk, 12 ročnih brizgaln, 13 usnjenih veder, 38 čebrov, 37 lesenih kljuk, 15 lestev, devet krampov, 12 motik in 13 lopat. Še dodatnih 152 čeber se je nahajalo pri mestnih sodarjih v popravilu. Poleg tega so ob požaru prinesli tudi veliko naštetih naprav od zasebnih hiš in le malokatero so bile vrnjene lastnikom.

Istocasno je glavarstvo naložilo požarni komisiji nalogo, da pregleda stanje smodniškega stolpa, saj se mu je požar nevarno približal. Če bi med ljudmi zavladala panika, je bil tukaj Buttlerjev regiment, ki je imel nalogo vzdrževati mir.

7. julija je Gabrijel Gruber, takrat sicer vodja navigacijske direkcije in priznani gradbeni strokovnjak, na deželno glavarstvo poslal spomenico, v kateri je izpostavil tri pomembne točke, zaradi katerih je obstajala nevarnost požarov v mestu, in podal predloge za njihovo rešitev:³³

1. Že pri požaru v letu 1766³⁴ se je pokazalo in zdaj spet, da delavci postopajo nečloveško, ko zahtevajo dvakratno plačilo misleč, da so neobhodno potrebni, poleg tega zavračajo delo tam, kamor jih pošiljajo njihovi gradbeni mojstri, in si poiščejo delo sami, kjer jih več plačajo.
2. Ulice so zabite s šodrom, saj ga lastniki ne morejo dovolj hitro odvažati. Poleg tega tovorniki za odvoz navijajo cene v nebo. Še dodatno pa tisti lastniki, ki imajo hiše ob Ljubljani, odmetavajo material kar na breg, čeprav je to bilo že večkrat prepovedano. Prva visoka voda bo ves material odnesla in zabila strugo, ki je že tako ali tako potrebna čiščenja. Deželno oblast naproša, naj ponovi prepoved odlaganja na bregu in poleg tega zagotovi pocenitev tovornih tarif ter določi mesta, kjer se material sme odlagati.
3. Opozoril je na pomanjkljivo gradbeno zakonodajo. Čeprav je po prvem požaru vsa lesena gradnja prepovedana, se še vedno nahajajo leseni hlevi, ganki ipd. Ustanovitev gradbene komisije je prepotrebna, saj bi moral vsak, ki bi gradil, njej predložiti izris stavbe in ta bi jo nato odobrila. Če bi bila stavba zgrajena v nasprotju z zakonodajo, bi komisija odobrila njeno rušenje na stroške lastnika. Gruber se je ponudil, da bi takšno komisijo izobrazil o pravilni gradnji. Kot prilogo svojemu pismu je Gruber poslal pritožbo, v kateri gradbena mojstra Lovrenc Prager in Leopold Hoffer opozarjata, da obstaja več tako imenovanih mojstrov, ki delajo nelegalno in nekakovostno in niso del ceha, zato pozivata deželno glavarstvo k ureditvi razmer.

Deželno glavarstvo je Gruberjeve ideje v večini upoštevalo. Pooblastilo je požarno komisijo za nadzor nad gradnjami, da bodo te v prihodnje izvedene po predpisih. Pri tem naj bi k svojemu delu pritegnila gradbenega strokovnjaka Gruberja. Glavne točke navodil so bile naslednje:

1. Komisija naj nadzira, da bodo stavbe v prihodnje zgrajene tako, da obstaja čim manjša požarna nevarnost.

³² Prav tam, Poziv deželnega glavarstva, 1. 7. 1774.

³³ Prav tam, Spomenica Gabrijela Gruberja, 7. 7. 1774.

³⁴ Gruber v svoji spomenici navaja letnico 1766. V resnici se je požar zgodil leta 1767. Izbruhnil je na Starem trgu ter popolnoma upepelil 61 hiš na Hrenovi in Rožni ulici, še 11 jih je imelo poškodovane strehe. Glej: SI AS 7, šk. 20, Vol. 2, Poročilo deželnega glavarstva cesarici, 8. 1. 1768.

2. Naj poskrbi, da se število lesenih gankov, stopnic, zapahov, žlebov in skodlastih streh sčasoma zmanjša, nato pa v mestu popolnoma odpravi.
3. Naj spodbuja, da so dimniki in kurišča zgrajeni po predpisih. Prav tako naj ne dopušča obešanja palic za sušenje mesa v dimnike.
4. Naj poskrbi, da se bodo vsi delavci, ki delajo z ognjem, umaknili čim dlje od mesta. Enako naj bo z raznimi seniki ter s skladišči za slamo in les.
5. Naj ne dovoli, da bi se v predmestjih gradilo preblizu mestnega obzidja, ali vsaj, da v njegovi bližini ni streh s skodlami. Prav tako naj se hiše ne gradijo tako tesno druga zraven druge.
6. V mestu naj se gradijo le obokani hlevi.
7. Komisija mora poskrbeti za redno dobavo gradbenih materialov (kot so osušen les, opeke, apno) po kar se da nizkih cenah. Kdor tem odredbam ne bo sledil, se bo stavba porušila na njegove stroške. Tesarji in stavbeniki bodo morali pred gradnjo pridobiti dovoljenje požarne komisije.

Te nove pristojnosti požarne komisije je deželno glavarstvo poslalo okrožnemu glavarstvu, ki je imelo nalogo, da obvesti vse lastnike hiš o novih nalogah.³⁵

Preiskava vzroka požara je pokazala, da za požar ni mogoče obtožiti nikogar, saj je za nesrečo kriv predvsem način gradnje. Vnele so se namreč lesene palice, ki so bile vzdane v dimnik in so jih uporabljali za sušenje mesa. Deželno glavarstvo je o tem obvestilo glavna stavbna mojstra v mestu, Lovrenca Pragerja in Leopolda Hofferja, ter ju opomnilo, naj pri svojih tekočih gradnjah delata po predpisih, sicer bo proti njima sprožen postopek.³⁶ Ljubljanskemu magistratu je deželno glavarstvo poslalo nalogo, naj obvesti vse hišne lastnike, ki so utrpeli škodo, da lahko hiše obnovijo le z dovoljenjem požarne komisije.

Deželno glavarstvo je opozorilo, da se na bregovih Ljubljanice nabira veliko odpadnega gradbenega materiala. Poleg tega nekateri tovarniki računajo več, kot bi smeli za odvoz tega materiala. Magistrat naj kaznuje te tovarnike in poskrbi, da se bo material odvažal po sprejemljivih cenah na primerno mesto. Poleg tega naj tisti lastniki, ki imajo pred svojimi hišami velike količine sena in slame, te čim prej odstranijo. Hkrati so pozvali magistrat, naj opravi vizitacijo dimnikov, saj se je izkazalo, da številni ne ustrezajo predpisom.³⁷

Deželno glavarstvo je razmišljalo tudi o popožarni obnovi in razposlalo povpraševanje o zalogah gradbenega lesa. Izkazalo se je, da Ludvik Dietrich na Vrhniki ni imel zadostne količine gradbenega lesa v svojem skladišču, zato so deželne oblasti povpraševanje naslovile še neposredno na gospostva Turjak, Ig in Logatec.³⁸ Do glavarstva je prišla vest, da je v njihovih skladiščih dovolj lesa, ki je namenjen v Trst za obnovo. Zaukazali so carinarnicam, naj zaustavijo to prodajo. Po prošnji ljubljanskega župana in nekaterih meščanov so za ta les oprostiti mitnino in cestnino. Oškodovanci so morali pri mitninskem uradu predložiti poseben certifikat, s katerim so potrjevali, da les potrebujejo za obnovo.³⁹

V nedatiranem pismu je poštarSKI mojster Franc Janez Amigoni, na deželno glavarstvo prejeta 3. avgusta, opozoril, da se je pri zadnjih dveh požarih (1767 in 1774) pokazalo, da je organizacija požarne varnosti slaba, predvsem je bila težava v pomanjkanju dobrega požarnega reda:

»Vedno manj meščanov in drugih prebivalcev upošteva obstoječi red pri gašenju in varnosti pred požarom. Tako nobeden ne ve, kam naj se obrne, komu naj gosposka odredi, da pripelje in prinese vodo, nihče poslušno ne

³⁵ SI AS 7, šk. 21, Vol. 3, Dopisi deželnega glavarstva, 8. 7. 1774.

³⁶ Prav tam, Poziv in opomin deželnega glavarstva stavbnima mojstroma, 8. 7. 1774.

³⁷ Prav tam, Dopisa deželnega glavarstva magistratu, 8. 7. 1774.

³⁸ Prav tam, Povpraševanje o zalogah lesa pri trgovcu Ludviku Dietrichu na Vrhniki, 1. 7. 1774 in pri gospostvih, 5. 7. 1774.

³⁹ Prav tam, Dopis deželnega glavarstva na ministerialno bančno deputacijo, 8. 7. 1774.

uboga, temveč konjske vprege, sode z vodo, čebre in ostale pripomočke postavijo na stran in se nato izognejo nudenju pomoči, poleg tega ni dovolj brizgaln, veder, čeber, lestev, kljuk in ostalih orodij, da bi ogenj zatrli na začetku, še posebno pa je težava, da je bilo hišam že večkrat tako ukazano, da morajo pod svojimi nadstreški imeti postavljeno kad z vodo.«⁴⁰

Med tem je 16. julija prišlo karajoče pismo z Dunaja. Cesarica je po prejemu poročila deželnega glavarstva izrazila nezadovoljstvo nad lesenimi hišami v mestu. Odbila je prošnjo, da bi vojaška posadka pomagala tudi pri obnovi, temveč so se morali v izogib prihodnjim takšnim nesrečam držati požarnega reda. Deželnemu glavarstvu je naložila skrb za obnovo in odobrila vsesplošno kolekto po dednih deželah za oškodovance. Kar se tiče prispevka iz državne blagajne, je pričakovala cenitev škode.

Cenitveno poročilo je deželno glavarstvo pripravilo 12. avgusta. Škoda na nepremičninah je bila ocenjena na 71.088 goldinarjev na hišah, na opremi 19.308 goldinarjev in na predmetih 10.453 goldinarjev.⁴¹ Ta cenitev je zajemala le škodo na hišah, ki so spadale pod mestno jurisdikcijo. V seznamu izplačane državne pomoči leta 1775 lahko preberemo, da je škoda na Krakovskih hišah znašala 9.740 goldinarjev.⁴²

Nomen und Coaction der Abhandlung.	Censuration		Beyden demnach geschätzten Wert der Sachen in Goldgulden.	Beyden demnach geschätzten Wert der Sachen in Reichsthalern.	Beyden demnach geschätzten Wert der Sachen in Kreuzern.	Beyden demnach geschätzten Wert der Sachen in Schillingen.
	Num.	Art.				
1. Haus No. 1000	11	24	500	300	80	
2. Haus No. 1001	9	26	1200	100	160	
3. Haus No. 1002	8	27	1000	160	28	
4. Haus No. 1003	10	28	1100	700		
5. Haus No. 1004	9	29	1200	800	50	
6. Haus No. 1005	9	30	1500	1000	80	
7. Haus No. 1006	7	31	1500		110	
8. Haus No. 1007	2	32	500	160		
9. Haus No. 1008	2	33	600	500		
10. Haus No. 1009	2	34	1100	500	250	
11. Haus No. 1010	11	35	1000		1200	
Zusammen			3800			

Cenitev škode na hišah na Starem trgu, ki jo je pripravil stavbni mojster Leopold Hoffer, 5. avgusta 1774
(Vir: SI AS 7, šk. 21)

Škoda na jezuitskem kolegiju

Jezuiti so se v Ljubljano naselili konec 16. stoletja. Na prostoru ob cerkvi sv. Jakoba so zgradili kolegij, v sklopu katerega so bili še gimnazija, seminar in gledališče. Kasneje so cerkev sv. Jakoba povečali in celoten kompleks obdali z obzidjem.⁴³

Leopold Schwab baron Lichtenberg, upravnik premoženja jezuitov, je pri-

⁴⁰ Prav tam, Pismo Franca Janeza Amigonija deželnemu glavarstvu, s.d. [prejeto 3. 8. 1774].

⁴¹ Prav tam, Zapisnik ocenjene škode na stavbah, na podlagi ponovne cenitve, ki jo je opravil stavbni mojster Leopold Hoffer, 5. avgusta 1774.

⁴² SI AS 2, Reg. I, šk. 26, Obračun delitve državne pomoči oškodovancem v junijskem in julijskem požaru, 9. januarja 1775.

⁴³ Volčjak: *Listine jezuitskega kolegija*, str. 9–10.

pravil poročilo o uničujočem požaru junija 1774. Za popis in cenitev škode je prosil Gabrijela Gruberja. Ta je v svojih poročilih od stavbe do stavbe popisal škodo in ocenil potrebna popravila.⁴⁴

Popis je začel s cerkvijo sv. Jakoba, ki je izgubila celotno streho, skupaj z bakreno kritino in dvema zvonovoma, ki sta se od vročine stopila. Orgle in kor sta se spremenila v pepel, prav tako vrata in štirje retabli za oltarjem; okna so zgorela ali se razbila. Škoda je bila ocenjena na 13.581 goldinarjev.

Pri kolegiju je streha prav tako popolnoma zgorela, poleg tega so bili zidovi na dveh krilih oslabiljeni, saj so bili ponekod utrjeni z lesenimi sklepi, ki so zgoreli. Na krilu proti ulici so bili zidovi dobri in prostori kolegija na tej strani bi se lahko začasno uporabili za seminar, ki je popolnoma zgorel. Prav tako so zgorela vsa okna in vrata. Škoda je bila ocenjena na 20.213 goldinarjev.

Stavba seminarja je bila sestavljena iz več hiš, ki so jih sčasoma pripojili ter je bila zgrajena šibko in krevljasto. Ogenj je povzročil, da so oboki popokali, zidovi so se zamajali in grozili, da se bodo podrli. Škoda je znašala 10.000 goldinarjev.

Streha gimnazije je prav tako popolnoma zgorela; gledališče prav tako, v dvorani (učilnici) je uničilo nov strop in šest slik najboljših mojstrov ter oltar. Uničena so bila okna in peči.

Jezuiti so prijaviili še za 15.000 goldinarjev škode na predmetih. Skupaj je škoda v kolegiju znašala 75.743 goldinarjev.

The image shows a handwritten document in German, likely a report on damages and repair costs. The text is written in cursive and includes a table with columns for descriptions of damages and their corresponding costs. The table is titled 'Nothwendige Reparation' and lists various items such as 'die im Collegio...', 'die im Seminar...', and 'die im Gymnasio...'. The costs are listed in goldinarjev (gld.) and schillingen (sch.).

Gymnasii Reparation		Nothwendige Reparation	
die im Collegio...	4300 50	die im Seminar...	800 -
		die im Gymnasio...	7200 -
		die im Seminar...	144 50
		die im Gymnasio...	255 -

Gruberjevo poročilo o škodi na kolegiju, cerkvi sv. Jakoba in gimnaziji
(Vir: SI AS 7, šk. 232)

Požar v Šentpeterskem predmestju

Požar v Krakovem in na Starem trgu se še ni dobro pohladi, ko je že prišla vest o novem požaru, tokrat v Šentpeterskem predmestju. Izbruhnil je toč-

⁴⁴ SI AS 7, šk. 232, Popis in cenitev škode na jezuitskem kolegiju s prilogami A, B, C in D, s.d. [julij 1774].

no en mesec po prvem, 28. julija, med 11. in 12. uro ponoči v hiši Jurija Kovača v Blatni vasi (*Kothgasse*, danes Mala ulica). Z bliskovito hitrostjo je divjal in v pičlih 4 urah v pepel spremenil 104 hiše skupaj s skednji in hlevi, eno poškodoval, še dve so morali zaradi nevarnosti porušiti. Ta požar je terjal pet žrtev.⁴⁵

Zaradi suma, da je bil požar podtaknjen, so sprožili preiskavo in k zgovoru poklicali več prič. Pozvani so bili Simon in Barbara Benedičič, Elizabeta Slavec, Alenka Colnar in Urša Hojan, vsi stanujoči v hiši Jurija Kovača in prisotni ob izbruhu požara. Zaslihanje je vodil mestni sodnik Anton Andrej Skriner ob prisotnosti sindika dr. Janeza Bleyburga in Janeza Adama pl. Fantona.⁴⁶

Simon Benedičič je izjavil, da ga je hrup zbudil iz spanca in ko je z ženo pritekkel ven, je bila že cela streha v plamenih. Povedal je, da s seboj ni nesel nobene luči ali pepela, prav tako ni videl, da bi jo drugi imeli; požar je bil zelo sumljiv, vendar ni nikogar videl. Podobno izjavo je podala njegova žena.

Alenka Colnar je izjavila, da si je sobo delila z Jero Krinkovo in njeno hčerjo Marijo, ki sta spali vsaka na eni strani dimnika. Iz spanca jo je zbudilo Marijino vpitje, ko se je na strehi nad njeno glavo razplamenel ogenj. Skočila je iz postelje in pogledala skozi strešno okno, kje gori, in opazila, da se je ogenj že močno razširil. Ob vprašanju, ali sumi, da bi bil ogenj lahko podtaknjen, je odgovorila, da glede na to, kako nenadoma se je vnelo, ne vidi nobenega drugega razloga, saj ko se je odpravila spat, ni opazila ničesar, kar bi tlelo ali se iskriilo. Preostali dve priči sta izjavili, da nista nič videli in da ju je iz spanja zbudilo šele vpitje Colnarjeve in Krinkovke, vendar sta prav tako sumila, da bi bil lahko ogenj namerno zaneten. Kako se je preiskava razvila in ali so našli morebitnega krivca za nastali požar, iz virov ni bilo razvidno.

Škoda v šentpeterskem predmestju na hišah pod mestno jurisdikcijo je znašala 71.000, na predmetih 29.000 goldinarjev; pri hišah, ki niso bile podložne mestu, še dodatnih 95.664 goldinarjev.

Popožarna obnova in državna pomoč pri obnovi

Škoda junijskega požara je znašala 186.332 goldinarjev in julijskega 195.664 goldinarjev. Škoda obeh požarov je bila tako ocenjena na 381.996 goldinarjev.

Država je oškodovancem pri obnovi priskočila na pomoč z izredno denarno pomočjo in oprostitvijo carin za gradbene materiale. Državna pomoč v višini 31.150 goldinarjev je bila izplačana v dveh obrokih. Prvi del v višini 10.000 goldinarjev so prejeli oškodovanci v mestu in Šentpeterskem predmestju.⁴⁷ Dodatno so odobrili še 2.850 goldinarjev za izdelavo novih gasilnih pripomočkov, ki jih je požarni komisar Waidmannsdorf naročil pri Gabrijelu Gruberju.⁴⁸ Drugi del državne pomoči v višini 21.150 goldinarjev je bil odobren januarja, vendar izplačan šele aprila naslednje leto. Razdeljen je bil med vse prizadete dele mesta in predmestij.⁴⁹

Dvorna pisarna je uspela zbrati še dodatnih 677 goldinarjev in 12 ½ krajcarjev za mesto Ljubljana in 483 goldinarjev in 10 ¼ krajcarjev za Krakovce iz naslova izrednih davkov.⁵⁰

⁴⁵ SI AS 7, šk. 21, Vol. 3, Obvestilo deželnega glavarstva na dvorno pisarno o novem požaru v predmestju sv. Petra v Ljubljani, 29. 7. 1774.

⁴⁶ SI AS 7, šk. 21, Vol. 3, Zapisnik zaslihanja prič, 30. 7. 1774.

⁴⁷ SI AS 2, Reg. I, šk. 26, Obračun prve delitve državne pomoči med oškodovance, 30. 9. 1774.

⁴⁸ SI AS 7, šk. 21, Deželno glavarstvo obvešča Gabrijela Gruberja o odobritvi sredstev za izdelavo gasilnih pripomočkov, 2. 12. 1774.

⁴⁹ SI AS 2, Reg. I, šk. 26, Obračun druge delitve državne pomoči med oškodovance, 9. 1. 1775.

⁵⁰ SI AS 7, šk. 21, Vol. 3, Dvorna pisarna obvešča o zbranih sredstvih za oškodovance v mestu in Krakovem, 11. 3. 1775.

Klasifikacija	A.		B.		C.		D.				
	1774	1775	1774	1775	1774	1775	1774	1775			
Summa der ...	7999	797.37.265	592.92	24006	5376.4	1976.33	3439.39	17850	2903.33	1655.34	3297.55
der ...	2190	209.80	200.44	20769	3442	468.26	3072.33	2766	1336	539.22	2972.99
der ...	9700	970.20									
der ...	7436	732.22									
der ...	4755	475.20									
der ...	1200	112.18									
der ...	950	92.43									
der ...	200	19.42									
der ...	700	65.25									
Summa ...	35976	3602.19.205	797.17	49204	9198.8	2765	6450.4	18397	19309.89	7650	1724.89
Summa Summarum											

Obračun razdelitve državne pomoči oškodovancem, 9. januarja 1775
(Vir: SI AS 2, Reg. I, šk. 26)

Še zadnji obrok pomoči zasledimo še v letu 1776, ko je cesarica prebivalcem mesta namenila še 1.145 goldinarjev in 11 krajcarjev in nemški komendi za vas Krakovo 539 goldinarjev in 15 krajcarjev državne pomoči. Skupaj je tako država za obnovo po požaru namenila slabih 34.000 goldinarjev za tiste, ki si sami niso mogli obnoviti hiše, torej niti 10 % ocenjene škode.⁵¹

Obnova hiš je bila v večjem delu na plečih lastnikov. Kot primer navajamo hišo čevljarja Simona Lednika na Starem trgu, ki je prijavil 1.200 goldinarjev škode na nepremičnini in še 100 goldinarjev na predmetih ter je prejel le dobrih 224 goldinarjev državne pomoči, kar predstavlja le slabo petino. Podobno pomoč so dobili tudi ostali oškodovanci. Te so razdelili na tri razrede, od katerih je prvi razred dobil 21 krajcarjev na 100 goldinarjev škode, drugi razred 42 krajcarjev in tretji razred 1 goldinar in 3 krajcarje. Krakovci so prejeli enotni delež 5 goldinarjev in 32 krajcarjev na 100 goldinarjev škode.⁵²

Popravila niso bile potrebne le stavbe, temveč tudi gasilne naprave. Požarni komisar je pozval ljubljanski magistrat, naj poroča o stanju teh. V poslanem poročilu je župan pojasnil, da so mesto razdelili na četrti in v vsaki četrti je določeno mesto bilo namenjeno hranjenju gasilnih naprav in pripomočkov. V požarnih lopah, ki se nahajajo na Starem trgu v kruharni in pri sv. Florjanu, v Šentpeterskem predmestju in na Novem trgu pri Nemških vratih, so bile po štiri velike lestve, dve veliki posodi za vodo, dve veliki brizgalni, šest medenina-stih ročnih brizgaln, 25 usnjenih veder, en voz s sodi, dva lijaka, dve zajemalki z dolgim ročajem, 30 škafov, šest srednjih kljuk, šest velikih kljuk, 40 lesenih kljuk, štiri srednje lestve, štiri velike lestve, šest železnih krampov, štiri železne motike in 12 železnih lopat. Od teh jih je bilo nekaj na popravilu, naročili so tudi že izdelavo novih oziroma dodatnih. Priložili so tudi predračun za nove pripomočke in je znašal več kot 4.000 goldinarjev. Kako drage so bile te naprave, pove

⁵¹ SI AS 2, Reg. I, šk. 26, Obračun druge delitve državne pomoči med oškodovance, 8. 7. 1776.

⁵² Prav tam.

dejstvo, da je ljubljanski zvonar Samassa poslal predračun za tri velike brizgalne za 2.400 goldinarjev.⁵³

Zaključek

Kljub strogim požarnim redom, ki so jih državne oblasti izdale v 18. stoletju, in nenehnim pozivom k upoštevanju zapovedi ter vsesplošni pazljivosti, a predvsem pozivom k varnejši gradnji in uporabi ognjevarnih materialov, se je v zavesti prebivalcev protipožarna previdnost le počasi oblikovala. Reševanje lastne glave in lastnine je pretehtalo nad skupnim prizadevanjem za zadušitev požara in nudenjem pomoči ob stiski. Šele z oblikovanjem bolj stalnih skupin, ki so podnevi in ponoči bdele nad mestom ter se zbrale v organizirani akciji za gašenje požarov, je mogoče zaznati premik k zmanjševanju požarnih nesreč. Sredi 18. stoletja so se pojavile tudi prve pobude za ustanovitev požarnega društva, katerega vloga je bila mišljena bolj za zbiranje sredstev za oškodovance in nudenje pomoči pri obnovi kot pa kakšna akcijska skupina za gašenje.⁵⁴ Na ustanovitev prvih gasilskih društev v pravem pomenu besede je bilo treba počakati še vse do druge polovice 19. stoletja.

Dotatna motivacija za mesto je bil tudi velik strošek gasilnih naprav in pripomočkov, ki je ob vsakokratnem požaru močno prizadel že tako šibko mestno blagajno. Običajno mesto ni zmoglo samo kriti tega izdatka in je prosilo za državno pomoč. Zato so seveda tako tudi deželne in državne oblasti stremele k temu, da se nesreče kar se da omejijo in da se prebivalstvo čim bolj izobrazi o ukrepih za večjo požarno varnost.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SI AS – Arhiv Republike Slovenije

- ☉ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko.
- ☉ SI AS 6, Reprezentanca in komora za Kranjsko v Ljubljani.
- ☉ SI AS 7, Deželno glavarstvo za Kranjsko v Ljubljani.
- ☉ SI AS 730, Graščina Dol.

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

- ☉ SI_ZAL_LJU/0488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige.
- ☉ SI_ZAL_LJU/0489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura.

SPLETNI VIRI

Böhmer, J. F.: Regesta Imperii XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493-1519, št. 2751, <http://www.regesta-imperii.de/publikationen.html> (dostop: 5. 11. 2024).

Wikipedia, fotografija Datei:Löschmaschine Hans Hautsch 1650.jpg: <https://>

⁵³ SI AS 7, šk. 21, Vol. 3, Poročilo ljubljanskega magistrata o stanju gasilnih naprav, 13. 8. 1774.

⁵⁴ SI_ZAL_LJU/0489, Reg. I/f. 2, Okrožnica okrožnega urada v Ljubljani vsem mestom in trgom, da je dvorna pisarna odobrila ustanavljanje požarnih društev, 15. 3. 1751. Glej tudi SI AS 6, Resolucije 1751, fol. 24–25.

de.wikipedia.org/wiki/Datei:L%C3%B6schmaschine_Hans_Hautsch_1650.jpg (dostop: 5. 11. 2024).

Wikipedia, geslo Liste der Infanterieregimenter der kaiserlich-habsburgischen Armee der Frühen Neuzeit: https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Infanterieregimenter_der_kaiserlich-habsburgischen_Armee_der_Fr%C3%B6hen_Neuzeit (dostop: 5. 12. 2024).

LITERATURA

Božič, Branko: *Gasilstvo na Slovenskem do leta 1941*. Ljubljana: Gasilska zveza Slovenije, 1988.

Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820* (ur. Umek, Ema et al.), zv. 1–4. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1998-2012.

Mal, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1957.

Valvasor Vajkard: *Die Ehre deß Herzogthums Crain*, XI. knjiga. Laybach: zu finden bey Wolfgang Moritz Endter, Buchhändlern in Nürnberg, 1689.

Volčjak, Jure: *Listine jezuitskega kolegija v Ljubljani 1592–1751*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2014.

Vrhovec, Ivan: *Die wohllöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach*. Laibach: Selbsvertrag, 1886.

SUMMARY

THE GREAT FIRES OF LJUBLJANA IN 1774

According to chronicles and accounts, there were at least one or two fires per year, making them a frequent nuisance in the city. The majority of the time, human carelessness or neglect was the cause of the fires, and the construction of the houses made it easier for them to spread from one to another. Although most of the city's houses were made of stone, some still had wooden or shingled roofs, and wooden porches and stairs leaned against the city walls, while wooden stables stood beside the houses. The situation was different in the suburbs, where the buildings were made of wood and covered with straw or shingles. Craftsmen worked carelessly by open fires near heaps of hay, wood, and other flammable materials.

On a hot summer day, June 28, 1774, a fire broke out in Krakovo sometime after four o'clock in the afternoon, which, due to a strong wind, spread across the Ljubljanica River and engulfed the houses in front of it in the Old Town. The fire raged all night long, but with the help of soldiers, it was contained by the following morning, though it smouldered and flared up in certain areas for three days. According to the district administration's report, all 51 of the homes in Krakovo burnt down, with another 57 in Town and 12 partially burnt down; additionally, eight of the roofs had to be demolished because of damage. Gruber's recently constructed technical museum (Museum Mechanicum), two other churches (St Florian and St Rosalie), the Jesuit college with a church and seminary, and a portion of the castle complex were also destroyed by fire. The damage amounted to 186.332 guildens.

When news of a new fire, this time at Šentpetersko predmestje, broke out, the fires in Krakovo and the Old Square had not yet subsided. It erupted in the home of Jurij Kovač in the village of Blatna vas on July 28 between 11 p.m. and 12 a.m. It raged with lightning speed and in just four hours reduced 104 houses

to ashes, along with barns and stables, damaged one, and two more had to be demolished due to the danger. This fire claimed five lives. The damage amounted to 195.664 guildens.

The renovation costs of the houses were largely left to the owners; the state only contributed about a fifth of the estimated costs. The city was required to spend considerable amounts of money restoring fire extinguishers and other equipment. Without government assistance, the feeble city treasury could not afford such a cost. Therefore, it goes without saying that both state and provincial authorities strove to reduce these incidents as much as possible and to educate the public about measures for greater fire safety.